

Gümnaasiumi ainekavad

Ainevaldkond "Sotsiaalsed"

Ainevaldkonna kohustuslikud kursused:

„Üldajalugu“,

„Eesti ajalugu I (kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni)“;

„Eesti ajalugu II (kuni 19. sajandi lõpuni)“;

„Lähiajalugu I – Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel“;

„Lähiajalugu II – Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel“;

„Lähiajalugu III – 20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm;

Ühiskonna areng ja demokraatia.

Majandus ja maailmapoliitika.

Perekonnaõpetus.

Ainevaldkonna valikkursused:

Inimene ja õigus.

Psühholoogia.

Ajalugu

I kursus Üldajalugu

Aine maht: 35 tundi,

neist:

auditoorseid tunde 28

iseseisva töö tunde 7

Kursuse sisu

1. Antiikaeg

Kreeka linnriigid: valitsemine, kodanikkond, eluolu. Sparta ja Ateena.

Hellenid ja barbarid: hellenite kasvatus, haridus ja igapäevaelu.

Kreeka kultuur: mütoloogia ja religioon. Homerose eeposed. Ajalookirjutuse algus. Kõnekunst. Teater. Filosoofia: Sokrates, Platon, Aristoteles. Olümpiamängud.

Makedoonia tõus ja hellenism: Aleksander Suur.

Rooma riigi teke.

Rooma vabariik ja selle korraldus.

Rooma tõus suurriigiks: armee. Caesar. Keisrivõimu kehtestamine: Augustus. Lääne-Rooma ja Ida-Rooma.

Rooma ühiskond ja eluolu: perekond, kasvatus ja haridus. Rooma õigus. Rooma kui antiikaja suurlinn. Ehituskunst.

Religioon: ristiusu teke ja levik ning tõus riigiusuks.

Antiiktsivilisatsioonide saavutused ja tähtsus maailma ajaloos.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost antiikaja näidete põhjal;
- 2) selgitab antiiktsivilisatsioonide tähtsust maailma ajaloos antiikaja näidete põhjal ning mõistab antiigipärandi olulisust tänapäeval;
- 3) tunneb ning võrdleb demokraatliku ja aristokraatliku linnriigi, Rooma vabariigi ja keisririigi toimimise põhimõtteid;
- 4) iseloomustab religiooni ja mütoloogia osa antiikaja inimese maailmapildis ning kristluse tekkelugu ja kujunemist riigiusuks;
- 5) kirjeldab näidete abil antiikkultuuri saavutusi, toob esile seosed antiikkultuuri ja Euroopa kultuuri kujunemise vahel, töötab ajastut iseloomustavate allikatega ning hindab neid kriitiliselt;
- 6) näitab kaardil Kreeka linnriike ja hellenistliku kultuuri levikuala ning Rooma riigi laienemist;
- 7) teab, kes olid Homeros, Herodotos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Perikles, Aleksander Suur, Romulus, Caesar, Augustus, Constantinus Suur, Jeesus ja Paulus, ning iseloomustab nende tegevust;
- 8) teab ja kasutab kontekstis mõisteid *polis*, *aristokraatia*, *türannia*, *demokraatia*, *hellen*, *barbar*, *kodanik*, *senat*, *konsul*, *vabariik*, *keisririik*, *patriits*, *plebei*, *Piibel*, *Vana Testament*, *Uus Testament*, *Rooma õigus*.

2. Keskaeg

Rahvasterändamine ja Lääne-Rooma riigi langus.

Frangi riik: Karl Suur. Lääne-Euroopa riikide teke.

Ühiskond ja eluolu: läänikord. Feodaalide ja talurahva eluolu. Rüütlikultuur. Linnaühiskond: kaubandus, käsitöö, valitsemine.

Islami teke ja levik: Muhamed. Koraan.

Imalik võim ja vaimulik autoriteet: keisrivõim ja paavstlus. Religiooni dominantsus. Vaimulikud ordud. Ketserlus.

Ristisõjad.

Ülikoolid ja skolastika.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost keskaja kontekstis;
- 2) iseloomustab keskaja ühiskonda ja eluolu ning analüüsib kriitiliselt keskaja erinevaid teabeallikaid;
- 3) kirjeldab kiriku osa keskaja ühiskonnas ja kultuuris ning inimeste mõttemaailma kujundajana;
- 4) teab linnade tekkimise põhjusi ja iseloomustab, kuidas funktsioneeris linnaühiskond,
- 5) kirjeldab islami teket ja levikut ning väärtustab islami kultuuripärandit;
- 6) teab ristisõdade põhjusi ja tulemusi ning mõju kultuurile ja väärtushinnangutele;
- 7) iseloomustab keskaegsete ülikoolide tegevust;
- 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *kirik, klooster, vaimulikud ordud, ketserlus, inkvisitsioon, ristisõjad, läänikord, naturaalmajandus, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, skolastika, koraan*;
- 9) teab, kes olid Muhamed, Karl Suur, Innocentius III ja Aquino Thomas, ning iseloomustab nende tegevust.

3. Uusaeg

Uue maailmapildi kujunemine: renessanss ja humanism, maadevastuste mõjud ja tagajärjed, reformatsioon ja vastureformatsioon.

Absolutism ja parlamentarism: poliitiline kaart uusaja alguses. Absolutism Prantsusmaal, parlamentarismi kujunemine ja kindlustumine Inglismaal. Ameerika Ühendriikide iseseisvumine.

Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade mõju Euroopale: valgustus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni sõjad, nende mõju Euroopale. Viini kongress. Rahvusluse tõus ja rahvusringkide teke.

Industriaalühiskond: tööstuslik pööre, industriaalühiskonna iseloomulikud tunnused, masstootmine ja monopolid. Maailmamajandus, teaduse ja tehnoloogia areng uusajal.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemusliku seose ning väärtushinnangute muutumist uusajal;
- 2) kirjeldab uut maailmapilti ning selgitab renessansi, maadeavastuste ja reformatsiooni osa selle kujunemisel; analüüsib kriitiliselt erinevaid teabeallikaid;
- 3) teab, mis mõju avaldasid Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni reformid Euroopale;
- 4) iseloomustab industriaalühiskonda ning analüüsib selle mõju inimeste igapäevaelule;
- 5) näitab ja analüüsib uusajal toimunud muutusi Euroopa poliitilisel kaardil;
- 6) tunneb teaduse ja tehnika arengu põhijooni ning tähtsamaid saavutusi uusajal;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *renessanss, humanism, reformatsioon, absolutism, parlamentarism, valgustus, revolutsioon, reform, kapitalism, kolonialism, monopol, urbaniseerumine, sotsialism*;
- 8) teab, kes olid Leonardo da Vinci, Christoph Kolumbus, Fernão de Magalhães, Martin Luther, Louis XIV, Voltaire, George Washington, Napoleon, Karl Marx ja Otto von Bismarck, ning iseloomustab nende tegevust.

Üldpädevuste kujundamine

Üldpädevused	Tegevused
Õpipädevus	Allikate põhjal küsimustele vastamine.
Enesemääratluspädevus	Arvamusloo kirjutamine. Tekstide üle arutlemine.
Sotsiaalne ja kodanikupädevus	Eri liiki meediatekstide kriitiline analüüsimine. Veenmise ja mõjutamise leidmine erinevatest meediatekstidest. Oma tunnete, mõtete ja hinnangute edasi andmine ja põhjendamine.
Suhtluspädevus	Rühmas oma arvamuse avaldamine ja põhjendamine, paaristöös osalemine.
Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus	Tehnoloogiliste vahendite kasutamine tekstide loomisel, korrigeerimisel ja esitamisel. Visuaalse info lugemine.
Ettevõtlikkuspädevus	Meediatekstidest lähtuvate probleemide arutelu, oma seisukoha esitamine ning probleemile võimalike lahenduste leidmine.

Kultuuri- ja väärtuspädevus	Eesti kirjakeele korrektne kasutamine.
-----------------------------	--

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Maarja-Magdaleena Gild'i külastamine.
Keskkond ja jätkusuutlik areng	Industriaalühiskonna tekkimise põhjuste ja mõju analüüsimine.
Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Demokraatia tekkelooga tutvumine.
Kultuuriline identiteet	Mineviku ühiskondade kultuurilise mitmekesisuse teadvustamine.
Teabekeskkond	Ajalooliste allikate kriitiline analüüsimine.
Tehnoloogia ja innovatsioon	Tehnoloogia arengu positiivsete ja negatiivsete mõjude analüüsimine.
Väärtused ja kõlblus	Väärtushinnangute muutumise põhjuste analüüsimine.

II kursus „Eesti ajalugu I (kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni)“

Aine maht: 35 tundi,

neist:

auditoorseid tunde 21

iseseisva töö tunde 14

Kursuse sisu

1. Esiaeg

Jääaeg ja selle taandumine. Inimasutuse algus Euraasia põhjaosas.

Muinasaja allikad ja nende uurimine.

Kiviaja arheoloogilised kultuurid Eestis: Kunda kultuur, kammkeraamika kultuur, nõrkeraamika ehk venekirveste kultuur – elanike peamised tegevusalad ning kultuuri iseloomustavad muistised.

Pronksiaeg. Asva kultuur. Rauaaeg. Põlispõllundus, kalmed, linnused.

Eesti esiaja lõpul. Suhted naabritega: idaslaavlased, balti hõimud, viikingid. Rahvusvaheliste kaubateede kujunemine ja Eesti.

Eesti ühiskond esiaja lõpul: sotsiaalne kihistumine. Maakonnad ja kihelkonnad. Linnused. Külad ja elamud.

Muinasusund ja ristiusu levik Eestis. Muinasusundi seos loodusega. Vanimad teated ristiusu levikust Eestis.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab ja iseloomustab tähtsamaid Eesti esiaja perioode; mõistab muistise kui ajalooallika eripära.
- 2) kirjeldab inimeste eluolu ja toob näiteid inimeste teevusaladest ja nende muutustest esiajal;
- 3) iseloomustab esiaja eestlaste suhteid naaberrahvastega ning vastastikuseid mõjutusi;
- 4) kirjeldab Eesti halduskorraldust ja majanduse arengut esiaja lõpul;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisted *arheoloogiline kultuur, muistis, muinaslinnus, kalme, maakond, kihelkond, malev, animism*.

2. Keskaeg

Muistne vabadusvõitlus: Balti ristisõdade põhjused. Muistse vabadusvõitluse kulg. Eestlaste lüüasaamise põhjused ja tagajärjed. Henriku Liivimaa kroonika ajalooallikana.

Vana-Liivimaa riigid: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Seisused. Maapäev. Vana-Liivimaa riikide omavahelised suhted ja suhted naabritega. Jüriöö ülestõus, selle põhjused ja tagajärjed.

Keskaja ühiskond Eestis: läänikorraldus. Mõisate rajamine. Sunnismaisuse ja teoorjuse kujunemine. Keskaegsed linnad Eestis: linnade valitsemine. Käsitöö, kaubandus, Hansa Liit. Gildid ja tsunftid. Eluolu linnas.

Kirik ja kultuur: vaimulikud ordud ja kloostrid.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib Balti ristisõja põhjusi, käiku ja tulemusi erinevate osaliste vaatenurgast;
- 2) tunneb muutusi Vana-Liivimaa riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil; iseloomustab suhteid naaberriikidega;
- 3) analüüsib Jüriöö ülestõusu tähtsust ja tähendust ajaloolise narratiivina;
- 4) iseloomustab Eesti keskaja ühiskonda: läänikord, talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, käsitöö ja kaubandus, eluolu linnades; loob seoseid Eesti ja Euroopa ajaloo vahel keskajal;

- 5) kirjeldab Eesti keskaja kultuuri põhijooni ning mõistab ristiusu mõju Eesti kultuurile, vaimuelule ja väärtushinnangute muutumisele; mõistab kultuurilist järjepidevust;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *Vana-Liivimaa*, *Liivi Ordu*, *vasallkond*, *mõis*, *teoorjus*, *sunnismaisus*, *adramaa*;
- 7) teab, kes olid Lembitu, Kaupo, piiskop Albert ja kroonik Henrik, ning iseloomustab nende tegevust.

3. Ülemineku-aeg keskajast uusaega

Tugeva keskväimuga riikide kujunemine Läänemere regioonis.

Reformatsioon Eestis: haridusolud. Eestikeelse trükisõna algus.

Liivi sõda: Vana-Liivimaa asend Läänemere regioonis. Liivi sõja eellugu, kulgu ja tulemused.

Eesti kolme kuningriigi valduses: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Vastureformatsioon.

Kultuuri areng: Balthasar Russowi kroonika ajalooallikana. Reformatsiooni ja vastureformatsiooni mõju vaimuelule.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab rahvusvahelisi suhteid Läänemere piirkonnas 16. sajandil;
- 2) selgitab allikate alusel Liivi sõja eellugu, kulgu ja tulemusi;
- 3) teab muutusi riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil sõdade ajal;
- 4) iseloomustab reformatsiooni mõju ja tähtsust eesti kultuuriloos; analüüsib muutusi mentaliteedis ning vaimuelus;
- 5) teab, kes olid Balthasar Russow, Ivan IV ja Wolter von Plettenberg, ning iseloomustab nende tegevust.

Üldpädevuste kujundamine

Üldpädevused	Tegevused
Õpipädevus	Oma õppimise planeerimine õppetundide kalendaarse plaani alusel. Iseseisev töö erinevate õppematerjalidega.
Enesemääratluspädevus	Sobivate õpistiilide leidmine, oma teadmiste ja oskuste analüüsimine.
Sotsiaalne ja kodanikupädevus	Rühmas oma arvamuse avaldamine ja põhjendamine, paaristöös osalemine.

Suhtluspädevus	Ajalooallikate ja teabetekstide lugemine ning analüüsimine.
Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus	Atlase kasutamine, graafikute ja diagrammide lugemine, kontuurkaardi täitmine.
Kultuuri- ja väärtuspädevus	Eesti kirjakeele korrektne kasutamine, Eesti ja Pärnu ajaloomuististega tutvumine.

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Arheoloogi elukutsetega tutvumine.
Keskkond ja jätkusuutlik areng	Eesti rahvastiku protsessidega tutvumine ja analüüsimine.
Kultuuriline identiteet	Eeslaste etnogeneesi teooriatega tutvumine.
Teabekeskond	Muuseumide kodulehekülgedega tutvumine.
Tehnoloogia ja innovatsioon	IKT kasutamine info otsimiseks.
Väärtused ja kõlblus	Kodukoha ajaloo- ja kultuuripärandiga tutvumine.

III kursus „Eesti ajalugu II (kuni 19. sajandi lõpuni)“

Aine maht: 35 tundi,

neist:

auditoorseid tunde 28

iseseisva töö tunde 7

Kursuse sisu

1. Rootsi aeg

Rootsi suurriigi ajastu.

Rootsi keskvoim ja baltisaksa aadel.

Majanduslik areng: talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Reduktsioon ja selle tulemused. Manufaktuuride teke. Kaubandus.

Vaimuelu ja kultuur: luterlus riigiusuna. Esimesed gümnaasiumid. Ülikooli asutamine Tartus. Rahvaharidus. Eestikeelse kirjasõna levik.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab, kuidas toimus Rootsi võimu järkjärguline kehtestamine kogu Eesti alal;
- 2) iseloomustab allikate ja teabetekstide põhjal Rootsi poliitikat Eesti- ja Liivimaal;
- 3) kirjeldab talurahva õigusliku ja majandusliku olukorra muutumist Rootsi ajal;
- 4) mõistab luterluse mõju ja Rootsi aja tähtsust eesti kultuuri ja hariduse arengus, ajaloos ning tänapäeval;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *rüütelkond*, *reduktsioon*, *vakuraamat*, *piiblikonverentsid*, *Academia Gustaviana*;
- 6) teab, kes olid Bengt Gottfried Forselius, Gustav II Adolf, Johan Skytte ja Karl XI, ning iseloomustab nende tegevust.

2. Eesti 18. sajandil

Põhjasõda: Põhjasõja põhjused, kulg ja tulemused.

Rahvastikuprotsessid Eestis 16.–18. sajandil. Sõdade, haiguste, olmetingimuste ja näljahädade mõju rahvastikule.

Balti erikord: Vene keskvoim ja baltisaksa seisuslik omavalitsus. Talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Asehalduskord.

Vaimuelu 18. sajandil: baltisaksa kultuur ja talurahvakultuur. Rahvaharidus. Pietism ja valgustus.

Õpitulemused

- 1) Kursuse lõpul õpilane:
  - 1) selgitab Põhjasõja põhjusi, tulemusi ja mõju;
  - 2) iseloomustab Balti erikorda ning selle mõju Eesti arengule;
  - 3) analüüsib Euroopa valgustusideede mõju Eesti vaimuelule;
  - 4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *Balti erikord*, *restitutsioon*, *asehalduskord*, *vennastekogud*;

- 7) teab, kes olid Karl XII, Peeter I, Katariina II, Anton Thor Helle ja August Wilhelm Hupel, ning iseloomustab nende tegevust.

3. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul

Moderniseeruv Euroopa: industriaalühiskonna kujunemine, rahvuslik liikumine. Venemaa 19. sajandil ja 20. sajandi algul.

Talurahva vabanemine: pärisorjuse kaotamine Eestis. Talurahva omavalitsuse kujunemine. Talude päriseksostmine. Usuvahetusliikumine. Tööstuse areng. Erinevused Põhja- ja Lõuna-Eesti arengus.

Ärkamisaeg: eelärkamisaeg. Estofiilid. Tartu ülikool 19. sajandil. Eesti haritlaskonna kujunemise algus. Seltsiliikumine. Tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ja nende eestvedajad, erimeelsused eesmärkide saavutamisel.

Moderniseeruv Eesti: majanduse areng. Raudteede ehitamine, selle mõju majanduslikule ja sotsiaalsele arengule. Suurtööstuse kujunemine. Põllumajanduse areng. Talurahva kihistumine. Ülevenemaaliste seaduste laienemine Eestile. Venestusaja mõju haridusele, kultuurile ja rahvuslikule liikumisele. Rahvusliku professionaalse kultuuri kujunemine. Uus rahvuslik tõus. Poliitilised rühmitused Eestis. 1905. aasta sündmused ja nende mõju ühiskonnale.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab, kuidas muutus talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, ning selgitab majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid;
- 2) mõistab ärkamisaja tähendust ja tähtsust ning selle mõju kodanikuühiskonna kujunemisele Eestis ajaloo;
- 3) iseloomustab rahvusliku liikumise eeldusi ja seoseid Euroopaga;
- 4) teab, mis olid tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ning kes olid rahvusliku liikumise eestvedajad; analüüsib allikate alusel rahvusliku liikumise ettevõtmisi ja ideid;
- 5) iseloomustab muutusi Eesti ühiskonnas ja ühiskondlik-poliitilise mõtte arengut 19. sajandi lõpul ning loob seoseid omariikluse kujunemisega;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *estofiil*, *ärkamisaeg*, *rahvuslik liikumine*, *venestamine*, *Aleksandrikool*;
- 7) teab, kes olid Friedrich Reinhold Kreutzwald, Johann Voldemar Jannsen, Jakob Hurt, Carl Robert Jakobson, Lydia Koidula ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.

Üldpädevuste kujundamine

Üldpädevused	Tegevused
Õpipädevus	Oma õppimise planeerimine õppetundide kalendaarse plaani alusel. Iseseisev töö erinevate õppematerjalidega.
Enesemääratluspädevus	Sobivate õpistiilide leidmine, oma teadmiste ja oskuste analüüsimine.
Sotsiaalne ja kodanikupädevus	Rühmas oma arvamuse avaldamine ja põhjendamine, paaristöös osalemine.
Suhtluspädevus	Ajaloallikate ja teabetekstide lugemine ning analüüsimine, posteresitluse koostamine, korrektne viitamine, esitlemine.
Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus	Atlase kasutamine, kontuurkaardi täitmine, graafikute ja diagarammide lugemine ja analüüsimine.
Ettevõtlikkuspädevus	Probleemülesannete lahendamine
Digipädevus	Tehnoloogiliste vahendite kasutamine posteresitluse tegemisel.
Kultuuri- ja väärtuspädevus	Eesti kirjakeele korrektne kasutamine, Pärnu ajalooliste objektidega tutvumine Pärnu vanalinnas.

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Oma teadmiste analüüsimine.
Keskkond ja jätkusuutlik areng	Sõdade mõju analüüsimine ühiskonna arengule.
Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Seltsiliikumise algusega tutvumine.
Kultuuriline identiteet	Õppekäik Pärnu ajaloolistes paikades.
Teabekeskkond	Informatsiooni leidmine ja selle kriitiline analüüsimine. Virtuaalsete arhiivide ja raamatukogude teabekeskkondadega tutvumine, nende kasutamine.
Tehnoloogia ja innovatsioon	Arutlemine tehnoloogia osa ja raudteede mõju üle Eesti ühiskonna arengus.
Väärtused ja kõlblus	Omakultuuri väärtustamine igapäevaelus.

IV kursus „Lähiajalugu I – Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel“

Aine maht: 35 tundi,

neist:

auditoorseid tunde 28

iseseisva töö tunde 7

Kursuse sisu

1. Maailm Esimese maailmasõja eel

Suurriikide arengujooned: poliitiliste süsteemide erinevused, Venemaa.

Maailma majandus: teadusrevolutsioon, monopolid, kapitali eksport, vabaturumajandus ja protektsionism.

Suurriikide liidud: kujunemise põhjused ja tagajärjed.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab suurriikide arenguiooni ja rolli muutumist rahvusvahelistes suhetes;
- 2) teab suurriikide sõjalis-poliitilisi blokke ning analüüsib Antanti ja Kolmikliidu taotlusi;
- 3) tunneb maailma poliitilist kaarti enne Esimest maailmasõda: näitab kaardil suurriikide sõjalistesse blokkidesse kuuluvaid riike, koloniaalimpeeriume;
- 4) iseloomustab maailma majanduse arenguiooni; analüüsib teaduse ja tehnika mõju;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *imperialism*, *monopol*, *Antant*, *Kolmikliit*

2. Esimene maailmasõda

Esimese maailmasõja põhjused.

Sõdivad pooled ja tähtsamad sõjatandrid.

Esimese maailmasõja tagajärjed: impeeriumide lagunemine, uute rahvusriikide sünd Euroopas, uus maailmakord ja Rahvasteliit.

Eesti iseseisvumine: eeldused, iseseisvumine, Vabadussõda, Tartu rahu.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi;
- 2) analüüsib Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule;
- 3) analüüsib Eesti omariikluse saavutamise eeldusi ja protsessi;
- 4) teab Eesti Vabadussõja sündmusi ning kirjeldab sõja käiku kaardi alusel;
- 5) mõistab Vabadussõja ja Tartu rahu tähendust Eesti Vabariigi kindlustumisel;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *Veebruarirevolutsioon, autonoomia, Asutav Kogu, Landeswehr, Tartu rahu, Päästekomitee, iseseisvusmanifest*.
- 7) teab, kes olid Nikolai II, Vladimir Lenin, Jaan Poska, Johan Laidoner ja Konstantin Päts, ning iseloomustab nende tegevust.

3. Maailmasõdadevaheline aeg: demokraatia ja diktatuurid

Euroopa-kesksus ning rahvusvahelised suhted.

Demokraatia laienemine. Demokraatia põhijooned Suurbritannia, Prantsusmaa ja USA näitel: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

Majanduskriis: põhjused, levik ja mõju, Roosevelti uus kurss.

Autoritarism, totalitarism: fašism, natsionaalsotsialism, kommunism.

Diktatuuride iseloomulikud jooned, eripärad ja levik: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

Uute konfliktide kujunemine, kriisikolled.

Eesti tee demokraatialt autoritarismile: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib ja võrdleb rahvusvahelisi suhteid 1920. ja 1930. aastail ning teab muutuste põhjusi;
- 2) iseloomustab majanduse arengut maailmasõdadevahelisel perioodil ning selgitab majanduskriisi põhjusi ja mõju;
- 3) analüüsib ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
- 4) analüüsib Eesti ühiskonna poliitilist arengut 1920. ja 1930. aastail, selgitab autoritarismi kujunemise põhjusi ja mõju ühiskonnale ning iseloomustab vaikivat ajastut;

- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, kommunism, NSVL, fašism, natsionaalsotsialism, Rahvasteliit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, vabadussõjalased*;
- 6) teab, kes olid Jossif Stalin, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Franklin D. Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.

4. Teine maailmasõda

Teine maailmasõda kui Esimese maailmasõja jätk.

Teise maailmasõja põhjused: Saksamaa, Nõukogude Liidu ja Jaapani agressiivne välispoliitika ning demokraatlike Lääneriikide lepituspoliitika nurjumine.

Sõdivad pooled: Saksamaa ja tema liitlased. Hitleri-vastane koalitsioon ning selle kujunemine: Atlandi harta, Teherani, Jalta ja Potsdami konverentsi tähtsus.

Tähtsamad sõjatandrid ja lahingud: rinded, tähtsamaid lahingud (Pearl Harbor, Moskva, Midway, Stalingrad, Kursk, El-Alamein, Normandia dessant).

Teise maailmasõja tulemuste vastuolulisus ja selle tagajärjed maailma poliitilisele, majanduslikule ja ideoloogilisele arengule.

Eesti Teises maailmasõjas: iseseisvuse kaotamine, okupatsioonid, sõjakaotused ja -kahjud, sõja mõju inimeste elukäikudele. Pagulaskond.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab Teise maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;
- 2) kirjeldab sõjategevust kaardi järgi;
- 3) teab Hitleri-vastase koalitsiooni kujunemislugu;
- 4) analüüsib Teise maailmasõja mõju Eesti ajaloole;
- 5) teab, kes olid Winston Churchill, Charles de Gaulle, Dwight Eisenhower, Georgi Žukov, Johannes Vares ja Otto Tief, ning iseloomustab nende tegevust;
- 6) eletab ja kasutab kontekstis mõisteid *Anšluss, Müncheneri konverents, MRP, baaside leping, okupatsioon, Suvesõda, Atlandi harta, ÜRO, Talvesõda*.

Üldpädevuste kujundamine

Üldpädevused	Tegevused
Õpipädevus	Oma õppimise planeerimine õppetundide kalendaarse plaani alusel. Iseseisev töö erinevate õppematerjalidega.

Enesemääratluspädevus	Sobivate õpistiilide leidmine, oma teadmiste ja oskuste analüüsimine.
Sotsiaalne ja kodanikupädevus	Rühmas oma arvamuse avaldamine ja põhjendamine, paaristöös osalemine, näituse koostamisel osalemine.
Suhtluspädevus	Ajaloallikate ja teabetekstide lugemine ning analüüsimine, korrektne viitamine.
Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus	Atlase kasutamine, kontuurkaardi täitmine, graafikute ja diagarammide lugemine.
Ettevõtlikkuspädevus	Probleemülesannete lahendamine
Digipädevus	Tehnoloogiliste vahendite kasutamine näiuse eksponaadi tegemisel.
Kultuuri- ja väärtuspädevus	Eesti kirjakeele korrektne kasutamine, Pärnu ja Eesti ajaloomälestistega tutvumine.

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Oma teadmiste ja oskuste analüüsimine.
Keskkond ja jätkusuutlik areng	Arutelus sõdade mõjust ühiskonna arengule osalemine.
Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Seltsiliikumise tähtsuse teadvustamine omariikluse saavutamisel.
Kultuuriline identiteet	Rahvuslikud üritused kui kultuurilise identiteedi kandjad (laulupeod jm) - diskussioon.
Teabekeskkond	IKT vahendite kasutamine ajaloolise informatsiooni leidmiseks.
Tehnoloogia ja innovatsioon	Allikate analüüsimine teaduse ja tehnika saavutuste kasutamisest sõdades.
Väärtused ja kõlblus	Demokraatia ja diktatuuri võrdlemine.

V kursus „Lähiajalugu II – Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel“

Aine maht: 35 tundi,

neist:

auditoorseid tunde 28

seseisva töö tunde 7

Kursuse sisu

1. Külma sõda

Külma sõja kujunemine ja selle avaldumise vormid: võidurelvastumine, liidud. Kriisid: Korea sõda, Suessi kriis, Kuuba kriis, Vietnami sõda, Berliini kriisid.

Kahepooluseline maailm: USA ja NSVLi vastasseis.

Lõhestatud Saksamaa: lõhestamine, kahe Saksa riigi vahelised suhted.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib külma sõja põhjusi ja kujunemist ning teab avaldumisvorme;
- 2) analüüsib külma sõja kriiside tekkimise põhjusi ning osaliste taotlusi ja tulemusi;
- 3) teab, kes olid Harry Truman, John Fitzgerald Kennedy, Nikita Hruštšov, Fidel Castro, Konrad Adenauer ning iseloomustab nende tegevust;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *külm sõda, kriisikolle, NATO, VLO, võidurelvastumine, raudne eesriie*.

2. Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda

USA: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

Ühise Euroopa integratsiooni otsingud. Euroopa integratsioon.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib demokraatlike riikide arengu põhijooni;
- 2) teab Euroopa integratsiooni kujunemist ja põhietappe;
- 3) teab, kes olid Robert Schumann, ning iseloomustab tema tegevust;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *Euroopa Liit, Euroopa Nõukogu, OSCE*.

3. NSVL ja kommunistlik süsteem

Kommunistliku süsteemi kujunemine.

Ida-blokk: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu, Moskva poliitika ja kriisid: Ungari ülestõus, Praha kevad, Poola kriisid, solidaarsus.

Kommunistlik Hiina.

NSVL: stalinism, sula, stagnatsioon.

Eesti NSV: ühiskond, majanduse areng, rahvastik, vastupanu vormid, suhted väliseestlastega.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib kommunistliku süsteemi kujunemislugu ja erinevaid arenguetappei;
- 2) iseloomustab NSVLi ühiskonnaelu arengut;
- 3) analüüsib kommunistliku süsteemi kriiside põhjusi ja tagajärgi;
- 4) analüüsib Eesti ühiskonna arengut Nõukogude okupatsiooni ajal;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *kollektiviseerimine*, *industrialiseerimine*, *dissidentlus*, *Brežnevi doktriin*, *plaanimajandus*, *sotsialismileer*, *liiduvabariik*;
- 6) teab, kes olid Jossif Stalin, Nikita Hruštšov, Leonid Brežnev, Mao Zedong, Johannes Käbin, Aleksander Dubček ja Lech Walesa, ning iseloomustab nende tegevust.

4. Maailm sajandivahetusel

Majanduslikud ja poliitilised reformid NSV Lis.

NSVLi ja kommunistliku süsteemi lagunemine: Berliini müüri langemine. Külma sõja lõpp ja geopoliitilised muudatused: poliitilise kaardi muutumine.

USA rolli muutus: uus jõudude vahekord maailmas.

Eesti iseseisvuse taastamine. Integratsioon Euroopasse ja maailma: laulev revolutsioon, riikluse taastamine.

Uued pingekolled: Balkani kriis.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib kommunistliku süsteemi lagunemise põhjusi;
- 2) teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil pärast külma sõja lõppu;

- 3) analüüsib jõudude vahekorra muutusi rahvusvahelistes suhetes ning uute pingekollete kujunemist;
- 4) analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ning teab riikluse ülesehitamise käiku;
- 5) selgitab Eesti integreerumist Euroopasse ja maailma;
- 6) teab, kes olid Ronald Reagan, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *perestroika*, *glasnost*, *laulev revolutsioon*, *Rahvarinne*, *Balti kett*, *interrinne*, *ERSP*, *Eesti Kongress*.

Üldpädevuste kujundamine

Üldpädevused	Tegevused
Õpipädevus	Oma õppimise planeerimine õppetundide kalendaarse plaani alusel. Iseseisev töö erinevate õppematerjalidega.
Enesemääratluspädevus	Sobivate õpistiilide leidmine, oma teadmiste ja oskuste analüüsimine.
Sotsiaalne ja kodanikupädevus	Rühmas oma arvamuse avaldamine ja põhjendamine, paaristöös osalemine.
Suhtluspädevus	Ajaloallikate ja teabetekstide lugemine ning analüüsimine, korrektne viitamine.
Ettevõtlikkuspädevus	Probleemülesannete lahendamine
Digipädevus	Tehnoloogiliste vahendite kasutamine õppetöös, arhiivide digitaalsete andmebaasidega tutvumine.
Kultuuri- ja väärtuspädevus	Eesti kirjakeele korrektne kasutamine,

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Oma teadmiste ja oskuste analüüsimine
Keskond ja jätkusuutlik areng	Aruelu industrialiseerimise mõjust ühiskonnale.
Kultuuriline identiteet	Eesti taasintegreerumine Euroopasse, diskussioonis osalemine.
Teabe keskkond	Informatsiooni leidmine IKT vahendite abil (ajapaik.ee, FOTIS)

Tehnoloogia ja innovatsioon	Allikate analüüsimine võidurelvastumise ja massimeedia mõjust ühiskonnale
Tervis ja ohutus	Diskussioon masstootmise ja- tarbimise mõjust keskkonnale.
Väärtused ja kõlblus	Erinevate ajastute väärtushinnangute võrdlemine, nende aktsepteerimine ja mõistmine.

VI kursus „Lähiajalugu III – 20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm“

Aine maht: 35 tundi,

neist:

auditoorseid tunde 35

iseseisva töö tunde 7

Kursuse sisu

1. Eluolu ja kultuur

Ühiskondlikud liikumised ja ideoloogiad: sotsialism, liberalism, noorsooliikumine, kodanikuõiguste liikumised, keskkonnakaitse. Ühiskondlike liikumiste ja ideoloogiate avaldumine kultuuris.

Muutused eluolus: naiste emantsipatsioon, sport, mood, massikultuur, kodumasinad.

Teaduse ja tehnika areng: autoajastu, raadio, televisioon, arvuti, internet, kosmoseajastu.

Kultuurivaldkondade arengu iseloomulikud jooned: kunst, kirjandus, arhitektuur, muusika.

Mitmekultuursuse kontseptsioon.

Poliitiliste olude mõju Eesti kultuurile ja eluolule.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab tähtsamate ideoloogiate põhiseisukohti ja iseloomustab nende mõju ühiskonnale;
- 2) teab teaduse ja tehnika arengu saavutusi ning iseloomustab nende rakendumist igapäevaelus;
- 3) analüüsib kultuuri arengu põhijooni ning seostab neid ühiskonnas toimunud muutustega.

2. Sõja ja rahu küsimus

Suhtumine sõdadesse: patsifism, võidurelvastumine, desarmeerimine, tuumasõja oht.

Rahvusvahelised organisatsioonid: Rahvasteliit, ÜRO, NATO. Uue maailmakorra loomise katsed.

Konfliktid ja nende lahendamise püüded Lähis-Ida näitel.

Eesti osalemine rahvusvaheliste organisatsioonide töös.

Õpitulemused

1) Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib, mis asjaoludel kujunesid ja muutusid inimeste hoiakud ning väärtushinnangud sõja ja rahu küsimuses 20. sajandi jooksul;
- 2) analüüsib rahvusvaheliste organisatsioonide rolli riikidevahelistes suhetes;
- 3) teab Lähis-Ida kriisikolde kujunemise põhjusi, selgitab kriisi olemust ja püüdeid seda lahendada;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *desarmeerimine, võidurelvastumine, patsifism*.

3. Inimsusevastased kuriteod

Massikuritegude ideoloogilised alused ja psühholoogilised juured.

Koonduslaagrid, GULAG. Küüditamised.

Natsismikuriteod: holokaust.

Kommunismikuriteod.

Genotsiid, etnilised puhastused.

Inimsusevastased kuriteod Eestis.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab, mis arengusuunad ühiskonnas tegid võimalikuks inimsusevastaste kuritegude toimepaneku;
- 2) mõistab inimsusevastaste kuritegude olemust ning nende taunimise vajalikkust;
- 3) seletab ja kasutab kontekstis mõiseid *genotsiid, holokaust, küüditamine, GULAG*:

4. Muu maailm

Koloniaalsüsteemi lagunemine ja selle tagajärjed.

Uute vastasseisude kujunemine, terrorism.

Islamimaailma aktiveerumine ja vastuolud läänega.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab koloniaalsüsteemi toimimist, selle lagunemise põhjusi ja tagajärgi;
- 2) analüüsib uute vastasseisude kujunemist maailmas pärast külma sõja lõppu.

Üldpädevuste kujundamine

Üldpädevused	Tegevused
Õpipädevus	Oma õppimise planeerimine õppetundide kalendaarse plaani alusel. Iseseisev töö erinevate õppematerjalidega.
Enesemääratluspädevus	Sobivate õpistiilide leidmine, oma teadmiste ja oskuste analüüsimine.
Sotsiaalne ja kodanikupädevus	Rühmas oma arvamuse avaldamine ja põhjendamine, aruteludes osalemine.
Suhtluspädevus	Ajaloallikate ja teabetekstide lugemine ning analüüsimine, fotoloo koostamine, korrektne viitamine.
Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus	Atlase kasutamine, statistiliste andmete lugemine ja analüüsimine.
Ettevõtlikkuspädevus	Probleemülesannete lahendamine
Digipädevus	Tehnoloogiliste vahendite kasutamine fotoloo koostamisel.
Kultuuri- ja väärtuspädevus	Eesti kirjakeele korrektne kasutamine. Kaasõpilaste töödega tutvumine, nende loomingu väärtustamine.

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
-------------	-----------

Keskkond ja jätkusuutlik areng	Säästva arengu vajaduse mõistmine, probleemide üle arutlemine.
Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Ühiskondlike liikumiste mõju ajaloo protsessidele - analüüs ülesannete abil.
Kultuuriline identiteet	Arutelu oma rollist kultuuri kandjana ja kultuuripärandi säilitajana.
Teabekeskond	Informatsiooni otsimine teabeallikatest ja selle analüüsimine.
Väärtused ja kõlblus	Inimõiguste ja demokraatia alaste dokumentidega tutvumine. Inimõiguste austamine igapäevaelus sh koolis.

Ühiskonnaõpetus

I kursus „Ühiskonna areng ja demokraatia“

Aine maht: 35 tundi,

neist:

auditoorseid tunde 28

iseseisva töö tunde 7

Kursuse sisu

1. Ühiskond ja selle areng

Sotsiaalsed suhted ja institutsioonid

Rahvastiku sotsiaal-majanduslik jaotus ja ühiskonna kihistumine.

Rahvusvähemused, vähemusrahvused. Religioosne mitmekesisus. Haridus sotsiaal-majandusliku staatuse tegurina. Sotsiaalne mobiilsus.

Ühiskonna sidusus. Sotsiaalne õiglus. Majanduslik ja sotsiaalne ebavõrdsus. Vaesus. Vaesuse leevendamise meetmed.

Sotsiaalsed institutsioonid: perekond, riik, turg, meedia.

Nüüdisühiskond ja selle kujunemine

Avalik ja erasektor. Kodanikuühiskond. Tööstusühiskond. Moderniseerumine. Postindustriaalne ühiskond. Infoühiskond. Teadmusühiskond. Siirdeühiskond. Heaoluühiskond. Ühiskonna jätkusuutlikkus.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab nüüdisühiskonda, tunneb ühiskonna struktuuri ning toimimispõhimõtteid, ühiskonnaelu valdkondi ja nende omavahelist seotust ning oskab ennast suhestada ühiskonna arenguga;
- 2) tunneb demokraatia põhimõtteid ja vorme, analüüsib ja väärtustab demokraatia võimalusi (sh kodanikuaktiivsust) ning hindab ohte;
- 3) iseloomustab nüüdisühiskonna peamisi probleeme Eestis, Euroopas ja maailmas, analüüsib sotsiaalsete pingete ja probleemide tekke põhjusi, kirjeldab sellest tulenevaid ohte ning on valmis oma võimaluste piires lahenduste leidmisele kaasa aitama;
- 4) teab euroopalikke põhimõtteid sotsiaalkaitse alal ning oskab vajaduse korral otsida abi;
- 5) on kujundanud oma kodanikupositsiooni Eesti, Euroopa ja globaalses kontekstis ning tunneb kodanikualgatuse võimalusi;
- 6) tunneb ning järgib inim- ja kodanikuõigusi ning -vabadusi, seisab vastu humanistlike ja demokraatlike väärtuste eiramisele ning tunneb kodanikuvastutust;
- 7) oskab koguda sotsiaal-poliitilist ja majanduslikku teavet, sh meediast, seda kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ning kasutada;
- 8) seletab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *nüüdisühiskond, tööstusühiskond, postindustriaalne ühiskond, infoühiskond, teadmusühiskond, heaoluühiskond, siirdeühiskond, demokraatia, ühiskonna jätkusuutlikkus, kodanikuühiskond, avalik, äri- ja mittetulundussektor, otsene ja esindusdemokraatia, huvirühm, mittetulundusühing, sotsiaalne mobiilsus, sotsiaalne staatus, inim- ja kodanikuõigused, intellektuaalomand, pluralism, sotsiaalne turvalisus, sotsiaalkindlustus, sotsiaalabi, ühishüved.*

2. Demokraatliku ühiskonna valitsemine ja kodanikuosalus

Riik ja riigi vormid

Riigi põhitunnused. Riigi funktsioonid. Riigiorganid. Poliitiline režiim: demokraatia, diktatuur. Autoritaarne ja totalitaarne režiim. Parlamentaarne ja presidentaalne demokraatia.

Demokraatia ohud.

Õigusriik ja võimude lahusus

Õigusriigi põhimõtted. Võimude lahusus ja tasakaalustatus.

Kõrgem seadusandlik võim. Parlamendi struktuur ja ülesanded. Opositsioon, koalitsioon. Seadusloome. Kõrgem täidesaatev võim. Valitsuse moodustamine. Enamus- ja vähemusvalitsus. Valitsuse ülesanded.

Riigipea. Riigipea roll parlamentarismi ja presidentialismi korral.

Kohtuvõim. Eesti kohtusüsteem. Õigusvahemees (ombudsman), õiguskantsler. Euroopa Kohus. Euroopa Inimõiguste Kohus.

Avalik teenistus. Bürokratia. Riigikontroll.

Kohalik omavalitsus, selle struktuur ja ülesanded. Keskvõimu ja kohaliku võimu suhe.

Inimõigused

Inim- ja kodanikuõigused. Võrdõiguslikkus. Sotsiaalsed õigused ja sotsiaalne kaitse. Rahvusvahelised ja riigisisesed inimõiguste kaitse mehhanismid. Inimõiguste rikkumine. Inimkaubandus. Lapstööjõud.

Poliitilised ideoloogiad

Ideoloogia mõiste ja tähendus riigivalitsemises. Liberalism, konservatism, sotsiaaldemokraatia. Vasak- ja parempoolsus erinevates poliitikavaldkondades. Äärmusideoloogiad (natsism, fašism, kommunism, islami fundamentalism).

Valimised

Demokraatlike valimiste põhimõtted. Peamised valimissüsteemid. Valimiskäitumine, valimiste tulemused. Riigikogu. Kohalike omavalitsuste volikogude ja Euroopa Parlamendi valimised Eestis. E-valimised.

Erakonnad ja kodanikuühendused

Huvid, nende realiseerimine ühiskonnas. Erakonnad. Huvigrupid. Kodanikühiskond, kaasamine.

Euroopa Liidu valitsemiskord ja toimimine

Euroopa Liidu institutsioonid ja nende ülesanded: Euroopa Parlament, Euroopa Liidu Ministrite Nõukogu, Euroopa Komisjon, Euroopa Ülemkogu, Euroopa Kohus. Euroopa Liidu poliitikavaldkonnad.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab demokraatliku valitsemiskorralduse toimemehhanisme Eestis ja Euroopa Liidus ning valitsemises osalemise võimalusi;
- 2) iseloomustab poliitilisi ideoloogiaid ja kujundab oma põhjendatud eelistused;
- 3) tunneb Eesti ja Euroopa Parlamendi valimissüsteemi ning mõistab oma kohustust valijana;
- 4) oskab kasutada ning Eesti Vabariigi põhiseadust ja teisi õigusakte ning kaitsta seaduslike vahenditega oma huve ja õigusi;
- 5) suhtleb vajaduse korral riigi ja kohalike asutustega;
- 6) on kursis ühiskondlik-poliitiliste sündmustega, mõistab tänapäeva ühiskonna probleeme ning pakub võimaluse korral lahendusi;
- 7) seletab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *riik, monarhia, vabariik, unitaarriik, föderatsioon, konföderatsioon, parlamentarism, presidentialism, kodakondsus, demokraatia, diktatuur, avalik haldus, bürokraatia, korruptsioon, ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsiaaldemokraatia, erakond, vasakpoolsus, parempoolsus, tsentrism, õigusvahemees (ombudsman), õiguskantsler, riigikontroll, majoritaarne ja*

proportsionaalne valimissüsteem, e-valimised, õigusriik, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, fraktsioon, täidesaatev võim, koalitsioonivalitsus, enamus- ja vähemusvalitsus, kohtuvõim, riigipea, põhiseaduslikkuse järelevalve, regionaalpoliitika, kohalik võim, Euroopa Liit, Euroopa Parlament, Euroopa Liidu Ministrite Nõukogu, Euroopa Komisjon, Euroopa Ülemkogu, Euroopa Kohus, Euroopa Nõukogu, Euroopa Inimõiguste Kohus.

Üldpädevuste kujundamine

Üldpädevused	Tegevused
Õpipädevus	Oma õppimise planeerimine õppetundide kalendaarse plaani alusel. Iseseisev töö erinevate õppematerjalidega.
Enesemääratluspädevus	Sobivate õpistiilide leidmine, oma teadmiste ja oskuste analüüsimine.
Sotsiaalne ja kodanikupädevus	Rühmas oma arvamuse avaldamine ja põhjendamine, paaristöös osalemine,
Suhtluspädevus	EV põhiseaduse ja seaduste, teabe- ja tarbetekstide lugemine ning analüüsimine, korrektne viitamine.
Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus	Atlase kasutamine, statistiliste andmete lugemine ja analüüsimine.
Ettevõtlikkuspädevus	Probleemülesannete lahendamine
Digipädevus	Tehnoloogiliste vahendite kasutamine igapäevaelus (eesti.ee, digiallkiri, eRT).
Kultuuri- ja väärtuspädevus	Eesti kirjakeele korrektne kasutamine.

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Karjäärivõimalustega tutvumine avalikus sektoris ja kodanikuühendustes.
Keskkond ja jätkusuutlik areng	Globaalprobleemide teadvustamine ülesannete abil, säästva tarbijana toimimine igapäevaelus..
Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Pärnumaa kodanikualgatuse võimaluste ja kodanikuühendustega tutvumine. PTG õpilasomavalitsuse tegevusega tutvumine.

Kultuuriline identiteet	Eesti omakultuuri väärtustamine ja teiste kultuuride austamine, arutelu.
Teabekeskond	Elektronilise Riigi Teataja (eRT) kasutamine.
Tehnoloogia ja innovatsioon	E -demokraatia võimaluste tundmine ja kasutamine. (eesti.ee)
Tervis ja ohutus	Sotsiaalse kaitse mehhanismidega tutvumine, abi leidmiseks oskuste omandamine.
Väärtused ja kõlblus	Inimõiguste ja demokraatia põhimõtete austamine. Lugupidav suhtumine erivajadustega inimestesse sh kaasõpilastesse..

II kursus „Majandus ja majanduspoliitika“

Aine maht: 35 tundi,

neist:

auditoorseid tunde 28

iseseisva töö tunde 7

Kursuse sisu

1. Ühiskonna majandamine

Riik ja majandus

Ühiskonna majandusressursid ehk tootmistegurid. Ettevõtlikkus. Majandussüsteemid. Majanduse sektorid, nende arengutrendid. Ettevõtlus.

Riigi roll majanduse korraldamises. Euroopa Liidu roll Eesti majanduses. Euro. Majandusarengu tsüklilisus. Väliskaubanduse piirangud.

Makromajanduslikud põhinäitajad: sisemajanduse kogutoodang, eelarvetasakaal, inflatsioon, tarbijahinnaindeks. Impordi-eksporti tasakaal. Riigi välisvõlg.

Fiskaalpoliitika. Riigieelarve. Maksukoormus. Maksud.

Tööturg ja hõive

Töõjõud ja mitteaktiivne rahvastik. Tööturg. Rollid tööturul. Tööhõive. Tööpuudus, töõjõupuudus. Hõivepoliitika Eestis ja Euroopa Liidus. Aktiivsed ja passiivsed tööturumeetmed. Tööränne.

Ettevõtlust, töösuhteid ja intellektuaalse omandi kaitset reguleerivad tähtsamad õigusaktid.

Tarbimine ja investeerimine

Üksikisik turumajanduskeskkonnas. Vajadused, võimalused ja tarbimiskäitumine. Ostukorv. Laenud, laenuriskid. Tarbijakaitse. Investeerimine, aktsiad. Pensionifondid.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on omandanud ülevaate nüüdisaegse majanduse toimimisest ja erinevatest majandussüsteemidest;
- 2) iseloomustab riikide majandusliku suhtlemise põhimõtteid;
- 3) väärtustab säästva majanduse põhimõtteid;
- 4) tunneb tarbija ning ettevõtja rolli ühiskonnas, mõistab nende ühis- ja vastandlikke huve;
- 5) tunneb maksupoliitikat, selle mõju üksikisikule ja ühiskonnale, väärtustab maksude maksmist kui kodaniku ja ettevõtja panust ühiskonna heaolusse;
- 6) teab oma võimalusi ja oskab käituda tööturul; mõistab elukestva õppe olemust ja vajadust;
- 7) oskab leida majandusalast teavet, kasutada selle töötlemiseks asjakohaseid statistilisi meetodeid ning esitada tulemusi suuliselt, visuaalselt ja kirjalikult;
- 8) tunneb töösuhteid, ettevõtlust ning intellektuaalse omandi kaitset reguleerivaid olulisemaid õigusakte;
- 9) teab ja kasutab kontekstis mõisteid *majandusressurs, turumajandus, segamajandus, makromajanduspoliitika, fiskaalpoliitika, rahapoliitika, SKT, inflatsioon, tarbijahinnaindeks, import, eksport, proportsionaalne ja progressiivne tulumaksusüsteem, otsene ja kaudne maks, sotsiaalkindlustusmaks, töötuskindlustusmaks, brutopalk, netopalk, varimajandus, ümbrikupalk, tööturg, tööhõive, tööpuudus, töjõupuudus, aktiivsed ja passiivsed tööturumeetmed, heitunu, innovatsioon, autoriõigus, indikatiivne ostukorv, tarbijakaitse, tööandja, töövõtja, toll, Euroopa ühisturg, euro*.

2. Maailma areng ja maailmapoliitika

Nüüdisaja maailma mitmekesisus ja rahvusvaheline suhtlemine

Maailma rassiline, rahvuslik ja religioosne mitmekesisus. Maailma arengu ebahütlus.

Rahvusvahelise suhtlemise põhimõtted ja viisid. Vastuolud tänapäeva maailmas.

Riikidevaheline koostöö, vastuolude ületamise võimalused. Rahvusvaheline julgeolek ja koostööorganisatsioonid: G7, OECD, Euroopa Nõukogu, NATO, ÜRO.

Üleilmastumine.

Globaalprobleemide mõju riikide seotusele, lahenduste otsingud.

Humanitaarõiguse põhimõtted ja olemus; rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise juhtumid. Lapssõdurid.

Illeaalne immigratsioon ja põgenikud. Inimkaubandus.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab tähtsamaid globaalprobleeme ja tunneb kaasvastutust nende lahendamise eest;
- 2) iseloomustab nüüdismaailma põhiprobleeme ja arengutendentse; osaleb ühiskonna arengu aruteludes ning mõistab rahvusvaheliste kodanikualgatusprojektide tähtsust probleemidele osutamisel ja nende lahendamisel;
- 3) analüüsib poliitiliste konfliktide põhjusi ja tagajärgi ning pakub konfliktide ületamiseks argumenteeritud lahendusi;
- 4) kasutab infotehnoloogiavahendeid infot otsides, tõlgendades ja vahendades, arvestades ning väärtustades autoriõiguste kaitset;
- 5) tunneb humanitaarõiguse norme, nendest tulenevaid piiranguid ja kaitset; austab elu ja inimväärikust.

Üldpädevuste kujundamine

Üldpädevused	Tegevused
Õpipädevus	Oma õppimise planeerimine õppetundide kalendaarse plaani alusel. Iseseisev töö erinevate õppematerjalidega.
Enesemääratluspädevus	Sobivate õpistiilide leidmine, oma teadmiste ja oskuste analüüsimine.
Sotsiaalne ja kodanikupädevus	Oma arvamuse avaldamine ja põhjendamine, rühma- ja paaristöös osalemine,
Suhtluspädevus	EV põhiseaduse, seaduste, teabe- ja tarbetekstide lugemine ning analüüsimine, korrektne viitamine.
Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus	Eesti riigielarve analüüsimine, bruto- ja netopalga arvutamine, statistiliste andmete lugemine ja analüüsimine.
Ettevõtlikkuspädevus	Probleemülesannete lahendamine
Digipädevus	Tehnoloogiliste vahendite kasutamine ülesannete lahendamisel ja iseseisva töö koostamisel (motivatsioonikiri, e - tuludeklaratsioon).
Kultuuri- ja väärtuspädevus	Eesti kirjakeele korrektne kasutamine.

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Oma karjääri kujundamine. Teadmise oamdamine, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu.
Keskkond ja jätkusuutlik areng	Säästva tarbimise põhimõtetega tutvumine, selle järgi käitumine.
Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Pärnumaa ettevõtete tegevusega tutvumine.
Kultuuriline identiteet	Arutelu eurointegratsiooni teemade üle.
Teabekeskond	Rahandusministeeriumi ja Statistikaameti kodulehelt majandusalaste andmete leidmine ja analüüsimine.
Tehnoloogia ja innovatsioon	e – tuludeklaratsiooniga tutvumine.
Tervis ja ohutus	Tarbija õigustega tutvumine.
Väärtused ja kõlblus	Ausa maksumaksmise ja autoriõiguste austamine.

Inimeseõpetus

Kursus „Perekonnaõpetus”

Aine maht: 35 tundi, neist:

auditoorseid tunde 14

iseseisva töö tunde 21

Kursuse sisu

1. Perekond

Õppesisu

Perekond. Perekonna minevik, olevik ja tulevik. Kooseluvormid. Perekonna eri vormid. Perekonna funktsioonid indiviidi ja ühiskonna seisukohast. Perekeskne ja individualistlik perekäsitlus.

Õpitulemused:

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab, kuidas ühiskonnas toimuvad muutused avaldavad mõju perekonna ja peresuhetega seotud väärtustele ja traditsioonidele;
- 2) mõistab kooselu ja perekonna vormide mitmekesisust, analüüsides nende eeliseid ning puudusi;
- 3) analüüsib perekonna funktsioone indiviidi ja ühiskonna seisukohast ning oskab selgitada, kuidas oleneb nende täitmine igast pereliikmest;
- 4) selgitab ja toob näiteid perekesksest ja individualistlikust perekäsitlusest.

2. Püsisuhe

Õppesisu

Lühi- ja pikaajaline suhe. Püsisuhte loomine ja säilitamine. Püsisuhte püsimumist mõjutavad tegurid. Tunded ja püsisuhe. Püsisuhtest tulenev vastutus. Toimetulek suhete lõppemisega. Armastuse olemus ja liigid. Seksuaalsuhted. Turvaline seksuaalkäitumine. Ühiskonna ja kultuuri mõju suhtumisele seksuaalsusesse.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab armastuse olemust, võttes aluseks armastuse liigituse;
- 2) mõistab seksuaalsuhete seotust armastusega ning turvalise ja vastastikku rahuldust pakkuva seksuaalkäitumise põhimõtteid inimsuhetes;
- 3) kirjeldab, kuidas mõjutavad ühiskond ja kultuur suhtumist seksuaalsusesse ning seksuaalsuhetesse.

3. Abielu

Õppesisu

Abielu: registreeritud abielu ja vabaabielu. Abielu, tavad ja kombed. Abielu toetav lähedane sotsiaalne võrgustik. Abieluline kohanemine. Abielu perioodid. Abielulise rahulolu muutused kooselu jooksul. Abielusuhtest tulenevad õigused ja kohustused.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib registreeritud ja vabaabieli võimalikke eeliseid ning puudusi;
- 2) teab abieluga seonduvate tavade ja kommete tugevdavat ning toetavat mõju inimsuhetele;
- 3) mõistab lähedase sotsiaalse võrgustiku tähtsust abielu toetava süsteemina;
- 4) kirjeldab abieluperioode ning mõistab tegureid, mis mõjutavad abieluga rahulolu;
- 5) teab abielusuhetest tulenevaid õigusi ja kohustusi.

4. Lapsevanemaks olemine

Õppesisu

Lapsevanemaks olemine ja selle komponendid: bioloogiline, juriidiline, psühholoogiline, sotsiaalne. Vanemate roll ja vastutus lapse kasvatajana. Vanemate kasvatusstiilid. Pereplaneerimine ja seda mõjutavad tegurid. Planeerimata rasedus.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab lapsevanemaks olemise rolli kui isiksuse arenguvõimalust;
- 2) analüüsib vanemate kasvatuslikust rollist tulenevat vastutust lapse kasvatamisel;
- 3) analüüsib vanemate kasvatusstiile, lähtudes lapse arengu toetamisest kodukasvatuses;
- 4) teab tegureid, mis mõjutavad inimese reproduktiivtervist ja tõhusaid meetodeid raseduse plaanimiseks;
- 5) kirjeldab tõhusaid meetodeid, mis aitavad planeerida rasedust soovitud ajal;
- 6) analüüsib plaanimata rasedusega kaasnevat valikuid ning neid mõjutavaid tegureid.

5. Laps

Õppesisu

Lapse areng ja vanema osa selles. Kiindumussuhe lapsega ning vanemate mõju selle kujunemisele. Kodukasvatuse olemus, eesmärgid ja osa lapse arengus.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab laste arenguvajadusi varases lapseas ja vanemate osa nende rahuldamisel;
- 2) analüüsib lapse ja vanema vahelise kiindumussuhte olemust ning vanemate mõju selle kujunemisele;
- 3) analüüsib kodukasvatuse olemust ja tähtsust lapse arengus.

6. Kodu ja argielu

Õppesisu

Kodu ja selle loomine. Kodu kui elukeskkond. Pereliikmete vajadused ja väärtused ning nende arvestamine. Sallivus suhetes. Rollide jaotumine peres. Abistavad suhted peres.

Suhtlemine peres. Lahkhelid peres ning nende lahendamise võimalused.

Perekond, inimese tervis ja tervislik eluviis. Terviseriskid ning nende ennetamine üksikisiku, perekonna ja kogukonna tasandil.

Lahkumine ja lahutus. Lein ja toimetulek sellega. Perekondlike suhete säilitamine.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab kodu kui turvalise elukeskkonna mõju inimese ja tema lähisuhete arengule;
- 2) teab ning oskab näha võimalusi pereliikmete vajaduste ja väärtustega arvestamiseks ning vastastikuseks toetuseks ja abiks;
- 3) mõistab pereliikmete rollide ja rollinõuete kokkuleppelisust ja paindlikkust ning nende mõju peresuhetele;
- 4) rakendab õpituatsioonis tõhusaid lahkhelide lahendamise viise peres;
- 5) teab tegureid, mis mõjutavad pereliikmete füüsilist, emotsionaalset, sotsiaalset ja vaimset tervist ning oskab hinnata tervise säilitamist tervisliku eluviisi kaudu;
- 6) analüüsib, kuidas mõjutab sõltuvus erinevatest ainetest või tegevustest peresuheteid, ning mõistab kaassõltuvuse olemust;
- 7) analüüsib lahkuminekku ja lahutuse põhjusi ning tagajärgi;
- 8) selgitab leina olemust ning leinast ülesaamise võimalusi;
- 9) väärtustab perekonnasuhete säilimist ja perekonda.

7. Perekonna majanduselu ja õigusaktid

Õppesisu

Pere eelarve ja materiaalsed ressursid peres. Abielu ja laste elu reguleerivad seadused.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab perekonna eelarve planeerimise ja kulutuse analüüsimise vajalikkust;
- 2) mõistab iga pereliikme

- 3) teab põhilisi pereelu ja laste elu reguleerivad seadusi.

8. Perekond inimese elus

Õppesisu

Perekonna tähtsus inimese elu erinevatel perioodidel. Side põlvkondade vahel. Õnn ja perekonnaelu.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib perekonna tähtsust inimese jaoks elu erinevatel perioodidel;
- 2) mõistab põlvkondi ühendavate sidemete tugevdavat ja toetavat mõju pereelule;
- 3) väärtustab perekonnaelu positiivset rikastavat mõju inimese lähisuhete võrgustikus.

Üldpädevuste kujundamine

Valdkonnapädevused	Tegevused
Kultuuri- ja väärtuspädevus	Kollaaži tegemine oma väärtushinnangutest ja nende tutvustamine klassile. Oma valikute põhjendamine ning teistega arvestamine.
Enesemääratluspädevus	Eneseanalüüsi testide tegemine ja tulemuste analüüs. Rollikaardi koostamine ja analüüs.
Õpipädevus	Teabe otsimine ja analüüs.
Suhtluspädevus	Rühmatöös osalemine, oma arvamuse avaldamine.
Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus	Graafikute ja tabelite lugemine ja analüüsimine. Info otsimine internetist.
Sotsiaalne- ja kodanikupädevus	Paaristöös, rühmatöös osalemine.
Ettevõtlikuspädevus	Eluliste probleemidele lahenduste pakkumine.

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Eneseanalüüsi testide tegemine ja tulemuste analüüs.
Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Eluliste probleemidele lahenduste pakkumine.
Kultuuriline identiteet	Päritoluperekonna traditsioonide tutvustamine, analüüs.

Teabekeskond	Info otsimine erinevatest teabeallikatest, analüüsimine ja hindamine
Tehnoloogia ja innovatsioon	Info otsimine internetist.
Tervis ja ohutus	Vaimse- ja seksuaaltervise teemal arutlemine. Juhtumianalüüs kohtinguvägivallast.
Väärtused ja kõlblus	Isiklike väärtushoiakute ning kõlbeliste tõekspidamiste üle arutlemine. Teiste vaadete ja seisukohtadega arvestamine.

Valikkursus „Inimene ja õigus”

Aine maht: 35 tundi,

neist:

auditoorseid tunde 14

iseseisva töö tunde 21

Kursuse sisu

1. Mis on õigus ja kuidas see tekkis

Õigus ja selle teke, õiguse kodifitseerimine, tavaõigus, seadus, kohus, õigussüsteem, Rooma õigus, inimõigused, kodanikuõigused, Mandri-Euroopa õigussüsteem, Anglo-Ameerika õigussüsteem, kohtupretsedent.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) saab aru õiguse tekkeloost ja õigusest kui ühiskonnaelu valdkonnast.

2. Õiguse jagunemine, süsteem ja allikad

Eraõigus, avalik õigus, õiguse allikas.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) saab aru nüüdisaja õiguse struktuurist;
- 2) suudab määrata õigussuhteid edaspidiste õpingute käigus.

3. Eesti õigussüsteemi ajalooline kujunemine

Rahvaste enesemääramisõigus, selle rakendamise näiteid ajaloost, Eesti riigi teke rahvaste enesemääramisõiguse alusel, õigusliku järjepidevuse printsiip, Eesti iseseisvuse taastamine õigusliku järjepidevuse printsiibi alusel, õigusriik (Immanuel Kant).

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) tunneb Eesti omariikluse kujunemislugu;
- 2) mõistab õpitud õigusküsimusi;
- 3) seostab käsitletud küsimuste kontekstis minevikku ja tänapäeva.

4. Õigussuhe

Õigussuhe, subjektiivne õigus, juriidiline kohustus, juriidiline fakt, tegu, sündmus, õigussuhte subjekt, õigussuhte objekt, juriidiline isik, õigusvõime, teovõime.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) oskab eristada õiguslikku ja mitteõiguslikku suhet;
- 2) määrab õiguslikes suhetes osalejaid, lahendab lihtsamaid ja põhimõttelisemaid õiguslikke vaidlusi.

5. Inimõigused

Inimõigused, põhiõigused, kodanikuõigused, inimõiguste subjekt, inimõiguste kaitse süsteem, inimõiguste kaitse ja järelevalve organisatsioonid, inimõiguste piiramine.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) omandab teadmisi inimõiguste olemusest ja eripärast ning ülevaate inimõigustealastest dokumentidest;
- 2) tunneb inimõiguste järgimist Eestis ja olukorda maailmas;
- 3) märkab ja analüüsib inimõiguste probleeme;
- 4) on salliv erinevate inimeste ja mõtteviiside suhtes.

6. Perekonnaõigus

Perekond, abielu ja abiellumine, abielu lõppemine, perekonnaseisuasutus, perekonnaseisuakt, perekonnaseisutunnistus, abieluvaraleping, ühisvara, lahusvara, abikaasade varalised õigused ja kohustused, laps perekonnas, ülalpidamiskohustus, elatis, elatisraha, vanemlikud õigused, pärimine, pärandaja, pärand, pärija, pärimise käik, pärandi avanemine, testamenditäitja, inventuur, annak, pärimisleping, testament, notariaalne testament, kodune testament, seaduse järgi pärimine, pärimine pärandaja viimse tahte kohaselt, sundosa.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on omandanud teadmisi perekonnaõigusest, sealhulgas tema enda õigustest, kohustustest ning vastutusest perekonnasuhetes;
- 2) suhtub positiivselt perekonnasse ning laste kasvatamisesse.

7. Asjaõigus Õpitulemused

Leping, lepingu tingimused, suuline leping, kirjalik leping, lepingute areng, riigi roll lepingute täitmisel, lepingute sõlmimine, notariaalne leping, notar, lepingu täitmine, lepingu mittetäitmine, lepinguline kahju, lepinguväline kahju, mittevaraline kahju, viivis, leppetrahv, käendus, omand, valdused, hüpoteegid, servituudid, intellektuaalomand.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on omandanud algteadmised asjaõigusest ning oskab orienteeruda omandisuhetes;
- 2) on omandanud praktilisi oskusi asjaõiguse toimimisest igapäevaelu tasandil.

8. Lepingud

Leping, lepingu tingimused, suuline leping, kirjalik leping, notariaalne leping, notar, lepinguline kahju, lepinguväline kahju, moraalne kahju, viivis, leppetrahv, käendus.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) eristab lepingu vorminõudeid ning mõistab erinevate lepingutingimuste tähtsust;
- 2) eristab eriliigiliste lepingute erinevaid olulisi tingimusi;
- 3) teab, kus võib lepingute sõlmimisel tekkida probleeme, ning suhtub lepingute sõlmimisesse tähelepanelikult.

9. Tööõigus

Tööleping, katseaeg, töövaidluskomisjon, töövõtuleping, avalik teenistus.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab töölepingu olemust ja olulisi tingimusi ning oma õigusi töölepingu lõpetamisel;
- 2) teab töölepingu ja töövõtulepingu erinevust ning oskab hankida abi tööõigusküsimustes;
- 3) oskab sõlmida töölepingut.

10. Tarbijakaitse

Tarbija, kaup, teenus, tarbija õigused ja kohustused, teenuse või kauba pakkuja õigused ja kohustused, reklaam, kataloogid, kvaliteet, hind, kauba ja teenuse eest tasumine, pretensioon ja selle esitamine, kompensatsioon.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) oskab käituda probleemsetes tarbimissituatsioonides ning oma õiguste kaitsmiseks abi otsida;
- 2) on teadlik ja säästlik tarbija.

11. Intellektuaalomand

Autor, õiguste valdaja, teos, kaubamärk, patent, andmebaas, isiklikud õigused, varalised õigused, kasutusõigus, litsents, autoritasu, piraatkoopia, viitamine ja tsiteerimine.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) tunneb ja järgib „Autoriõiguse kaitse seaduse“ nõudeid.

12. Karistamine ja karistusõigus

Süütegu, süüteo koosseis, tahtlus, kavatsetud tegu, kaudne tahtlus, ettevaatamatus, kergemeelsus, hooletus, süü, õigusvastane tegu, süüvõimelisus, karistus, karistuse eesmärgid, aegumine, süütuse presumpatsioon.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on omandanud teadmisi karistusõiguse eesmärkidest ja olulisematest põhimõtetest;
- 2) teab, miks mõni taunitav tegu on kriminaalkorras karistatav ja teine mitte;
- 3) mõistab süütegude eest kohaldatavaid karistusi ning teab karistamist välistavaid asjaolusid;
- 4) on teadlik vajadusest võidelda ennetavalt kuritegevuse vastu.

13. Kohtumenetlus

Eesti kohtusüsteem, kohtumenetluse olemus ja selle liigid, tsiviilasi, haldusasi, kriminaalasi, maakohus, halduskohus, ringkonnakohus, riigikohus, hagiavaldu, võistlevuse printsiip, uurimisprintsiip, süütuse presumptsioon, esindaja, kaitsja.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on omandanud teadmisi Eesti kohtusüsteemist, kohtumenetluse põhimõtetest ning menetluses osalevate isikute õigustest ja kohustustest;
- 2) eristab erinevaid menetlusstaadiume

Üldpädevuste kujundamine

Valdkonnapädevused	Tegevused
Keele- ja kirjanduspädevus	Õigusalase terminoloogiaga tutvumine mõistete seletamine ja kasutamine kontekstis. Kaebuse ja avalduse kirjutamine.
Võõrkeelte pädevus	Lihtsamatest võõrkeelsetest õigusalastest mõistetest arusaamine ja nende kasutamine
Matemaatikapädevus	
Loodusteaduslik pädevus	
Sotsiaalne pädevus	Õigusalaste teadmiste kasutamine igapäevaelus, oskus kaitsta enda kui tarbija huve
Kunstipädevus	Kaubamärkidega tutvumine, analüüsimine

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Juristi, advokaadi, kohtuniku, notari jm ametitega tutvumine
Keskkond ja jätkusuutlik areng	Teadliku ja säästliku tarbija põhimõtete teadmine ja järgimine
Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Teadmised Naabrivalve liikumisest, arusaam vajaduseset võidelda ennetavalt kuritegevuse vastu.

Kultuuriline identiteet	
Teabekeskond	Õigusalase informatsiooni leidmine
Tehnoloogia ja innovatsioon	Elektroonilise Riigi Teataja kasutamine
Tervis ja ohutus	Oskus pöörduda abi saamiseks Päästeametisse ja politseisse
Väärtused ja kõlblus	Seaduste sh „Autoriõiguse kaitse seaduse“ järgimine igapäevaelus (viitamine, tsiteerimine jm)

Valikkursus „Psühholoogia”

Aine maht: 35 tundi,

neist:

auditoorseid tunde 21

iseseisva töö tunde 14

Kursuse sisu

1. Psühholoogiateadus

Õppesisu

Psühholoogia kui teadus. Teaduslik psühholoogia ja rahvapsühholoogia. Psühholoogia uurimismeetodid.

Psühholoogia harud ja seos teiste teadustega.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab teadusliku psühholoogia ja rahvapsühholoogia erinevusi;
- 2) eristab psühholoogia põhilisi harusid ning mõistab seoseid teiste teadustega;
- 3) teab psühholoogia põhilisi uurimismeetodeid (kirjeldavad, korrelatiivsed, eksperimentaalsed) ning toob näiteid psühholoogia teaduslike uurimuste kohta;
- 4) väärtustab psühholoogiliste nähtuste seletamisel teaduslikku käsitlust.

2. Tunnetuse ja tegevuse bioloogiline alus

Õppesisu

Inimese närvisüsteem: perifeerne ja kesknärvisüsteem. Närviraku ehitus ja talitus. Meeleelundid ja aistingud.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab inimese perifeerse ja kesknärvisüsteemi ehitust ning talitlust;
- 2) kirjeldab närviraku ehitust ja talitlust;
- 3) selgitab meelelise tunnetuse olemust ja liigitab aistinguid, tuues näiteid igapäevaelust.

3. Taju ja tähelepanu

Õppesisu

Taju ja selle omadused. Tajukujundi tekkimine. Tajuliigid: sügavus-, liikumis-, ruumitaju.

Tahtlik ja tahtmatu tähelepanu.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab taju ülesandeid ja tajukujundite tekkimist lähtuvalt taju omadustest;
- 2) teab, kuidas võivad taju omadused (piirid, kujunemise aeg, kestus, püsivus, ruumiline ja ajaline vastasmõju) mõjutada tajukujundi tekkimist;
- 3) kirjeldab ja toob näiteid tajuliikide (sügavus-, liikumis- ja ruumitaju) kohta;
- 4) eristab tahtlikku ja tahtmatut tähelepanu ning kirjeldab nende mõju oma õpitegevusele.

4. Mälu

Õppesisu

Mälu. Töömälu ja pikaajaline mälu. Episoodiline, semantiline ja protseduuriline mälu.

Mäluprotsessid: salvestamine, meenutamine, unustamine.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab töömälu ja pikaajalist mälu ning toob näiteid nende olemasolu kohta, toetudes teaduslikule käsitlusele;
- 2) kirjeldab ja toob isiklikest kogemustest näiteid episoodilise, semantilise ja protseduurilise mälu kohta;
- 3) kirjeldab tähelepanu, infotöötuse sügavuse ja info kokkupakkimise mõju informatsiooni salvestamisele mälus;
- 4) teab unustamise põhjusi ning kirjeldab meenutamise tõhusamaks muutmise teid õpitegevustes.

5. Õppimine

Õppesisu

Õppimine, teadmised ja oskused. Õppimise viisid: harjumine, tingimine, sotsiaalne õppimine, teadmiste konstrueerimine.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab, mis on õppimine, ning selgitab, kuidas omandatakse teadmisi ja oskusi;
- 2) teab ja kirjeldab erinevaid õppimise viise: harjumine, tingimine, sotsiaalne õppimine, teadmiste konstrueerimine;
- 3) toob näiteid õppimise viiside rakendumise kohta õpitegevustes ning oskab analüüsida oma õpitegevusi.

6. Mõtlemine

Õppesisu

Mõtlemine. Mõtlemise elemendid: kujundid, mõisted, skeemid.

Keel ja mõtlemine.

Probleemide lahendamine ja loov mõtlemine.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) eristab ja kirjeldab mõtlemise elemente (kujundeid, mõisteid ja skeeme) ning selgitab keele ja mõtlemise seoseid;
- 2) teab probleemide lahendamise etappe ja takistusi probleemide lahendamisel, tuues näiteid protsessi kirjelduse ja takistuste kohta;
- 3) kirjeldab teadmiste ja kogemuste mõju probleemide lahendamisele ning loovale mõtlemisele ning toob isiklikust kogemusest näiteid selle kohta;
- 4) kirjeldab õppeülesandeid, läbides probleemi lahendamise etappe ja takistusi õppeülesande käigus, ning analüüsib probleemilahendust tagasivaateliselt.

7. Emotsioonid ja motivatsioon

Õppesisu

Emotsioon. Emotsiooni komponendid. Põhiemotsioonid ja emotsioonide väljendamine.

Vajadused, eesmärgid ja motivatsioon. Bioloogiline ja kultuuriline motivatsioon.

Saavutusvajadus.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab, mis on emotsioon ja millised on põhiemotsioonid, ning kirjeldab, kuidas emotsioonid väljenduvad füsioloogiliselt, tunnetuslikult ja käitumises;
- 2) väärtustab emotsioonide väljendusviise, mis ei kahjusta ennast ega teisi, ning demonstreerib neid õpituatsioonis;
- 3) selgitab vajaduste, eesmärkide ja motivatsiooni seoseid;
- 4) demonstreerib õpituatsioonis oskust seada lühi- ja pikaajalisi eesmärke ning planeerida nende saavutamiseks vajalikke tegevusi;
- 5) selgitab ja toob näiteid bioloogilise ja kultuurilise motivatsiooni avaldumisvormide kohta;
- 6) kirjeldab inimese saavutusvajaduse rahuldamise võimalusi erinevates tegevusvaldkondades.

8. Individuaalsed erinevused

Õppesisu

Isiksus, isiksuseomadused. Isiksuse bioloogilised alused. Vaimsed võimed: üldvõimekus ja erivõimekused. IQ. Individuaalsed erinevused, norm ja hälbivus.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab isiksuse viiefaktorilist käsitlust, tuues selle kohta näiteid;
- 2) selgitab pärilikkuse ja keskkonna osa isiksuseomaduste kujunemises;
- 3) teab isiksuse omaduste mõõtmise põhilisi meetodeid psühholoogias;
- 4) toob näiteid üld- ja erivõimekuse väljendumise ning rakendamise võimaluste kohta inimestel;
- 5) selgitab intelligentsuskoefitsiendi tähendust;
- 6) mõistab normi ja hälbivuse suhtelisust ning väärtustab inimeste erinevusi.

9. Sotsiaalsed protsessid

Õppesisu

Sotsiaalne võrdlemine ja identiteet. Sotsiaalne tajus. Esmamulje, eelarvamused, stereotüübid.

Rühmaprotsessid – sünergia, vastutuse hajumine, konformsus, rühmamõtlemine.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab kultuurilise ja rahvusliku identiteedi kujunemise mehhanisme;
- 2) analüüsib, kuidas esmamulje, eelarvamused ja stereotüübid mõjutavad inimeste sotsiaalset taju, ning toob selle kohta näiteid;
- 3) analüüsib rühmas toimuvate protsesside (sünergia, vastutuse hajumise, konformsuse, rühmamõtlemise) mõju inimese käitumisele, seostades seda igapäevaeluga;
- 4) väärtustab vajadust seista vastu rühmasurvele, mis õhutab ennast ja teisi kahjustavalt käituma.

10. Psühholoogia rakendused

Õppesisu

Psühholoogi elukutse ja psühholoogia rakendused. Psühholoogiateadmiste rakendamine igapäevaelus.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab psühholoogi tööd eri valdkondades ning teadvustab eetilisi printsiipe psühholoogias;
- 2) mõistab psühholoogiateadmiste olulisust ning väärtuslikkust enda ja teiste käitumise seletamisel.

Valdkonnapädevuste kujundamine

Valdkonnapädevused	Tegevused
Keele- ja kirjanduspädevus	Keele ja mõtlemise seoste selgitamine; eneseanalüüsi koostamine; võõrsõnade mõistmine ja kasutamine kõnes ja kirjas
Võõrkeelte pädevus	Ladina keelest tulenevate võõrsõnade tähenduse selgitamine ja kasutamine.
Matemaatikapädevus	Psühholoogia uurimistulemuste väljendamine matemaatika/statistika valemite (keskmine, korrelatsioon jne); normaaljaotuse kõvera (Gaussi kõvera) kasutamine psühholoogias; arvnäitajate lugemine, analüüs.
Loodusteaduslik pädevus	Pärilikkuse ja keskkonna osa selgitamine isiksuseomaduste kujunemisel; kesknärvisüsteemi, närviraku ehituse ja talitluse selgitamine; taju liikide tundmaõppimine.

Sotsiaalne pädevus	Meedias ja internetis avaldatava info kriitiline mõtestamine, usaldusvääruse hindamine, oma arvamuse kujundamine; individuaalsete ja kultuuriliste erinevuste tundmine ja arvestamine; õpioskuste arendamine ja süvendamine tähelepanuvõime ja mäluomaduste tundmise kaudu.
Kunstipädevus	Värvide mõju tutvustamine inimesele; värvide kasutamine ruumis ja riietuses; ruumikäitumise ja disaini seoste tutvustamine.

Läbivate teemade käsitlemine

Läbiv teema	Tegevused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Psühholoogi elukutse, kutsenõuete tutvustamine; elukestva õppe vajaduse rõhutamine.
Keskkond ja jätkusuutlik areng	Inimese mõju keskkonnale, keskkonna mõju inimesele seoste selgitamine; pärilikkuse ja kasvatusese osa inimese arengus.
Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Tegevuste ja tegevusetuse eest vastutuse võtmine, võimalike tagajärgede teadvustamine.
Kultuuriline identiteet	Inimeste erinevuste kujunemine erinevates kultuurides; erinevatest kultuurikeskkondadest pärinevate inimeste suhtlemise erisuste, tõekspidamiste teadvustamine ja sallivuse arendamine.
Teabekeskkond	Informatsiooni ja õppematerjalide otsimise ja kriitilise hindamise arendamine; avalikus ruumis kehtivate suhtlusreeglite tutvustamine; võimalike psühholoogiliste uurimistööde teemade arutelu.
Tehnoloogia ja innovatsioon	IKT võimaluste tutvustamine igapäevaprobleemide lahendamisel.
Tervis ja ohutus	Meeste ja naiste riskikäitumise ja selle põhjuste tutvustamine, riskide teadvustamine.
Väärtused ja kõlblus	Läbib jooksvalt terve kursuse tegevusi (ausus, sihikindlus, abivalmidus, vastutus jne).

